

ALEKSANDR SERGEYEVİÇ PUŞKİN
Yüzbaşının Kızı

İletişim Yayınları, Dünya Klasikleri, 2010-2013 (2 baskı)

© 2010 İletişim Yayıncılık A. Ş.

Капитанская Дочка

© Önsöz: Robert Chandler, "Introduction", Alexander Pushkin,
The Captain's Daughter, NYRB Classics, 2014.

© Sonsöz: Donald Davie, "The Captain's Daughter: Pushkin's Prose
and Russian Realism", *Slavic Excursions: Essays on Russian and Polish
Literature*, The University of Chicago Press, 1990.

İletişim Yayınları 1524 • İletişim Klasikleri 48

ISBN-13: 978-975-05-1731-0

© 2015 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2015, İstanbul

DIZI YAYIN YÖNETMENİ Murat Belge

YAYINA HAZIRLAYANLAR Güneş Akkor, Emrah Serdan

KAPAK Suat Aysu

KAPAK RESMİ Fyodor Antonovich Moller, "Temmuz 1774'te

Kazan'daki Pugaçov Ayaklanması", yaklaşık 1840

UYGULAMA Hüsni Abbas

DÜZELTİ Beyza Altay

BASKI ve CILT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ALEKSANDR SERGEYEVİÇ PUŞKİN

Yüzbaşının Kızı

Капитанская Дочка

RUSÇADAN ÇEVİREN *Ergin Altay*

ROBERT CHANDLER'İN ÖNSÖZÜ VE
DONALD DAVIE'NİN SONSÖZÜYLE

ALEKSANDR SERGEYEVİÇ PUŞKİN Köklü bir aristokrat aileden gelen Binbaşı Sergey Livoviç Puşkin ve Etiyopyalı bir prensin kızı olan Nadejda Osipovna Puşkina'nın oğlu olarak 26 Mayıs 1799 günü Moskova'da dünyaya geldi. Küçük yaşlarından itibaren 17 ve 18. yüzyılın Fransız edebiyatına merak sardı. 1811'de St. Petersburg yakınlarında Tsarskoye Selo'daki liseye yazıldı. İlk şiirleri 1814 yılında *Vestnik Evropy*'de (Avrupa Habercisi) yayımlandı. 1917'de liseden mezun olup hariciyede bir makama atanana kadar birçok ünlü şair, tarihçi ve edebiyatçıyla yakın ilişki kurdu ve St. Petersburg'un en yenilikçi edebi çevresi olan Arzamas'a katıldı. 1820 yılının Temmuz ayında İmparator I. Aleksandr'ın emriyle, halkı ayaklandırmaya çalışan tavrı nedeniyle tutuklandı. Aynı dönemde yayımlanan *Ruslan ve Ludmila*'yla büyük övgüler topladı. 1820'de Rusya'nın güneyinde Yekaterinoslav (bugünkü Dnipropetrovsk), Kişinev ve Odessa'ya sürgün edildi. 1823'te manzum romanı *Yevgeni Oegini*'ni yazmaya başladı. "Çingeneler" şiirini yazdığı 1824'te devlet görevine son verildi ve ailesinin Mihailovskoye'deki toprağına iki yıl sürgüne gönderildi. 1825'te ilk manzum oyunu *Boris Godunov*'u tamamladı. 1826'da çar I. Nikolay tarafından azat edildi ve Moskova'ya dönmesine izin verildi. Aynı yıl *Aleksandr Puşkin'in Şiirleri*'nin ilk kısmı yayımlandı. Ertesi yıl, büyük büyükbabası Abram Hannibal'in hayatını ve başarılarını konu ettiği *Büyük Petro'nun Magribi* romanına başladı; ancak bitiremedi. 1828'de müstehcen şiiri "Gavriliyada" yüzünden kötü şöhreti arttı. 1829'da Gürcistan ve Kafkaslar'a seyahat etti ve izlenimlerini *Erzurum Yolculuğu*'nda anlattı. Rus Edebiyatını Sevenler Derneği'ne üye oldu. 1830'da kâğıt üreticisi zengin bir ailenin kızı olan Natalya Nikolayevna Gonçarova'yla nişanlandı. Bu dönemde *Yevgeni Oegini*'ni yazmayı bitirdi; *Küçük Tragedyalar*'ı tamamladı (*Pinti Sövalye, Mozart ve Salieri, Taştan Konuk, Veba Sırasında Şölen*); *Kolomna'daki Küçük Ev'i, Papaz ve Uşağı Balda'nın Hikâyesi*'ni ve otuzun üzerinde lirik şiiri kaleme aldı. 18 Şubat 1831'de Natalya Gonçarova'yla evlendi. *Çar Sultan Masalı*'nı yazdı. İmparatorun emriyle Puşkin'e hariciyede tekrar yıllık maaşı olan sembolik bir makam verildi ve resmî tarih yazarı olarak atandı. 1832'de kızı Mariya dünyaya geldi. *Rusalka* oyununu yazdı ve Rus Akademisi'ne kabul edildi. 1833'te *Yevgeni Oegini* kitap olarak yayımlandı. Oğlu Aleksandr doğdu. *Pugaçov Ayaklanmasının Tarihi*'ni yazdığı sırada gereken araştırmalar için Orenburg ve Kazan bölgelerine seyahat etti. *Balıkçı ve Altın Balığın Masalı*'nı, ünlü şiiri *Bronz Süvari* ve kısa hikâyesi *Maça Kızı*'nı yazdı. 1834'te çarın maiyetine atandı. Aynı yıl, Shakespeare'in *Kısasa Kısas* oyunundan uyarladığı *Andjelo* yayımlandı ve I. Petro'nun hükümdarlığını anlatacak bir araştırmaya başladı; bu çalışmasını tamamlayamasa da notları toplanarak ölümünden yüz yıl sonra yayımlandı. 1835'te ikinci oğlu Grigoriy dünyaya geldi. 1836'da *Sovremennik* (Çağdaş) dergisinin editörlüğüne getirildi; burada tarihi romanı *Yüzbaşının Kızı* yayımlandı. 29 Mart'ta annesini kaybetti. Dördüncü çocuğu Natalya 23 Mayıs'ta doğdu. 1837'de aynı zamanda Natalya'yla da flört eden Natalya'nın kız kardeşinin eşi Baron Georges d'Anthès'e meydan okudu. 27 Ocak'ta gerçekleşen düello sırasında ağır yaralandı ve iki gün sonra hayatını kaybetti. Başkentte huzurun bozulmasından korkan çarın emriyle Puşkin'in naaşı, ailesinin Mihailovskoye'deki topraklarına yakın olan Sivya-togorskiy Manastırı'na geceleyin gönderildi. Manastırda annesinin yanına gömüldü.

İÇİNDEKİLER

ROMANA DAİR GÖRSELLER.....	7
KRONOLOJİ	13
ÖNSÖZ	
YÜZBAŞININ KIZI / ROBERT CHANDLER.....	23

Yüzbaşının Kızı

1. Muhafızlar Birliği Çavuşu.....	31
2. Kılavuz.....	41
3. Kale.....	53
4. Düello.....	61
5. Aşk.....	73
6. Pugaçov Ayaklanması.....	83
7. Saldırı.....	95

8. Davetsiz Misafir	105
9. Ayrılık	115
10. Kentin Kuşatılması	121
11. Eşkıya İni	131
12. Yetim Kız	145
13. Tutuklama	153
14. Yargılanma	161
Atlanan Bölüm	175

SONSÖZ

YÜZBAŞININ KIZI: PUŞKİN'İN NESRİ VE

RUS REALİZMİ / DONALD DAVIE..... 189

Muhafız Birliği Çavuşu

- Yarın muhafız birliğinde yüzbaşı olurdu.
- Hiç gereği yok; bırak orduda olsun.
- Çok güzel buyurdunuz! Varsın sıkıntı çeksin...
-
- Peki ama kimdir babası onun?

— KNYAJNİN

Babam Andrey Petroviç Grinev gençliğinde Kont Minih'in yanında görevdeyken, 17... yılında kıdemli binbaşı rütbe-siyle ordudan ayrılmış. O zamandan bu yana da kendi köyü olan Simbiraska'da yaşamış. Bölgenin yoksul soylularından birinin kızı olan Avdotya Vasilyevna Yu ile de burada evlenmiş. Dokuz kardeşmişiz. Kardeşlerimin hepsi küçük yaşlar-da ölmüşler.

Muhafız alayında binbaşı olan yakın akrabamız Prens B. beni Semyonovski Alayı'na çavuş yazdırdığında daha anne-ciğimin karnındaymışım.¹ Beklenenin aksine, annem kız do-

1 Ordunun en seçkin birliği olan muhafız alayının erleri de subayları da soylula-rın çocukları arasından seçilirdi. Bu alay gösterişli kıyafetleriyle öteki birlikler-den çok farklıydı – ç.n.

ğurursa, babam gereken yerlere çavuşun öldüğünü bildirecek, olay kapanacaktı. Böylece öğrenimim bitinceye kadar izinli sayılacaktım. O zamanlar şimdiki gibi öğrenim görmüyorduk. Beş yaşımdan sonra eğitimim, içki kullanmadığı için lalalığıma yükseltilen seyis Saveliç'e bırakılmıştı. Onun gözetimi altında on iki yaşında Rus gramerini öğrenmiştim, tazıların özellikleri üzerine de çok şey biliyordum. O sıralar babam benim için Moskova'dan, çiftliğin bir yıllık şarap ve zeytinyağı stokuyla birlikte Monsieur Beaupré diye bir Fransız'ı getirtmişti. Fransız'ın gelişinden Saveliç hiç hoşlanmamıştı. Kendi kendine söylenip duruyordu: "Tanrı'ya şükür, çocuğun üstü başı tertemiz, saç taralı, karnı tok. Boşa para harcamanın, buradaki adamlar yetmiyormuş gibi bu mösyö-yü getirmenin ne gereği vardı!"

Beaupré Fransa'da berbermiş, sonra Prusya Ordusu'nda er olarak görev yapmış, daha sonra ne anlama geldiğini bilmeden, *pour être outchitel*² Rusya'ya gelmiş. İyi niyetli ama inanılmaz derecede havai, serseri, çapkın biriydi. En önemli zayıflığı kadınlara olan düşkünlüğüydü. Yaltaklanmaları yüzünde sık sık, günlerce ahlayıp puflamasına neden olan tekmeler yediği oluyordu. Öte yandan (kendi ifadesiyle) *şişelere düşman da değildi*, yani (kendisinin Rusça deyişiyle) fazladan birkaç kadeh devirmeyi severdi. Ne var ki, şarap bizde yalnızca akşam yemeklerinde, o da küçük bir kadeh verildiği, üstelik öğretmeni de es geçtikleri için benim Beaupré çok kısa bir süre sonra Rus meyveli votkasına alışmış, hatta mideye çok daha yararlı olduğunu söyleyerek onu yurdunun şaraplarına tercih etmeye başlamıştı. Hemen dost olmuştuk. Kendisiyle yapılan kontrata göre bana *Fransızca, Almanca ve bütün bilimleri* öğretmesi gerekiyorken, çok geçmeden benden Rusça bazı şeylerin nasıl söyleneceğini öğrenmeyi yeğler olmuş, sonra da her birimiz kendi istediğimiz şeylerle ilgilen-

2 (Fr.) Öğretmen olmak için.

meye başlamıştık. Aramız çok iyiydi. Başka eğitimci istemiyordum. Gelgelelim, çok geçmeden kader bizi ayırdı. Şöyle oldu:

Yüzü çiçek bozuğu olan şişko çamaşırıcı kız Palaşka ile inek bakıcısı şaşu Akulka aralarında anlaşmışlar, bir gün birlikte annemin karşısına çıkıp, ayaklarına kapanmış, bağışlanmaları için yalvarmışlar, saflıklarından yararlanan mösyöden ağlayarak yakınmışlardı. Annemin bu konularda şakası yoktu. Durumu babama anlatmıştı. Babam da kısa yoldan halletmişti konuyu. Hemen yanına getirilmesini istemişti serseri Fransız'ın. Mösyönün benimle ders çalıştığını söylemişlerdi. Bunun üzerine doğru benim odama gelmişti babam. O sırada Beaupré karyolada mışıl mışıl uyuyor, ben ders çalışıyordum. Bu arada şunu da söyleyeyim, coğrafya dersim için Moskova'dan bir harita getirtilmişti. Daha hiç kullanılmamış olan harita duvarda asılı duruyordu ve büyüklüğüyle, kâğıdının kalitesiyle uzun süredir ilgimi çekiyordu. Ondan bir uçurtma yapmayı koymuştum kafama ve Beaupré'nin uyumakta olduğundan yararlanıp işe koyulmuştum... Tam Ümit Burnu'na kuyruğu ekliyordum ki, babam girmişti odaya. Benim nasıl coğrafya çalıştığımı görünce kulağımı çekmiş, sonra Beaupré'nin yanına koşmuş, onu sert bir biçimde uyandırmış, bağırıp çağırmaya başlamıştı. Beaupré şaşkınlık içinde ayağa kalkmaya çalışıyor, ama bir türlü başaramıyordu: Zil zurna sarhoştur zavallı. Bu kadarı da fazlaydı artık! Babam yakasına yapışıp karyoladan kaldırdı Beaupré'yi, iterek odadan dışarıya attı, aynı gün de evden kovdu. Saveliç bu duruma inanılmaz sevinmiş, benim öğrenimim de bitmişti.

Bir soylu çocuğu olarak güvercin kovalamaya, hizmetçilerin çocuklarıyla oynamaya başlamıştım. Bu arada on yedime basmıştım. Kaderim o sıralar değişti.

Annem bir gün konuk odasında reçel kaynatıyordu ben de dudaklarımı yalayarak kaynayan köpükleri seyrediyor-

dum. Babam pencerenin önünde oturmuş, her yıl düzenli olarak aldığı “Saray Yıllığı”nı okuyordu. Bu almanağın her zaman önemli bir etkisi olurdu üzerinde: Bazen önemseyerek birkaç kez tekrar okurdu onu ve okudukça insanı şaşır-tacak derecede heyecanlanır, sinirleri bozulurdu. Bunu çok iyi bildiği için annem bu uğursuz kitabı her zaman elinden geldiğince bir yerlere sıkıştırır, bu nedenle de “Saray Yıllığı” babamın gözüne kimi zaman aylarca ilişmezdi. Bu yüzden de, babam almanağı bir rastlantı sonucu bulursa elinden sa-atlerce bırakmazdı. Evet, babam arada bir omuzlarını kaldı-rarak “Saray Yıllığı”nı okuyor, arada kendi kendine mırıldan-ıyordu: “Tuğgeneral!.. Benim bölüğümde çavuştu!.. Şimdi çift madalya sahibi!.. Şurada daha dün birlikte!..” Sonunda yıllığı kanepenin üzerine fırlattıp, hiç de iyi olmadıkları bel-li düşüncelere daldı.

Birden anneme döndü:

– Avdotya Vasilyevna, Pyotrcuk kaç yaşında oldu?
– On yedisine girdi işte, diye karşılık verdi annem. Pyotrcuk, Nastasya Garasimovna Teyze’nin bir gözünün kör olduğu yıl doğmuştu, hatta o yıl...

Babam onun sözünü kesti:

– Güzel! Orduya girmeli artık. Kızların arkasından koştu-ğu, güvercinliğe turmandığı yeter.

Yakında benden ayrılacağı düşüncesi annemi öylesine et-kilemişti ki, kepçeyi kazanın içine düşürmüş, gözyaşları yanaklarından aşağı süzölmeye başlamıştı. Öte yandan, benim şaşkınlığım da anlatılacak gibi değildi. Orduya yazılmak düşüncesi kafamda, özgürlük düşüncesi ve Petersburg yaşamının hazlarıyla birbirine karışıyordu. Bir muhafız alayı subayı olarak hayal ediyordum kendimi. Bunun bir insan için en yüce şey olduğunu düşünüyordum.

Babam düşüncesini değiştirmeyi, ertelemeyi sevmezdi. Ayrılış günüm belirlenmişti. Yola çıkmamdan bir gün önce,

babam gelecekteki komutanıma benimle bir mektup göndermek niyetinde olduğunu söyledi, kâğıt kalem istedi.

Annem,

– Unutma Andrey Petroviç, dedi, Prens B.'ye benim de selamlarımı yolladığımı yaz. Pyotrcuktan yakın ilgisini esirgemesi umduğumu falan da ekle...

Babam yüzünü ekşitip karşılık verdi:

– Ne saçma! Prens B.'ye ne diye mektup yazacaktım ki?

– Demin Pyotrcuğun komutanına yazacağım demiştin ya...

– Demişsem ne olmuş?

– Prens B. Pyotrcuğumun komutanı olmayacak mı? Semyonovski alayına çavuş yazılmıştı ya...

– Evet yazılmıştı! Yazılmışsa yazılmış, bundan bana ne? Pyotrcuk Petersburg'a gitmeyecek. Gençler gezip eğlenmekten başka ne öğrenirler Petersburg'da? Hayır, orduda hizmet edecek, palaska takacak, barut koklayacak... Benim oğlum hokkabaz değil asker olacak.

Kimliğimle vaftiz gömleğimin bulunduğu kutuyu açtı annem, kimliğimi çıkardı, elleri titreyerek babama verdi. Babam dikkatle inceledi kimliğimi, masada hemen önüne koydu ve mektubunu yazmaya başladı.

Meraktan içim içime sığmıyordu: Petersburg'a değilse, nereye göndereceklerdi beni? Babamın oldukça yavaş hareket eden kaleminden gözlerimi alamıyordum. Sonunda bitirdi yazmayı, mektubu kimliğimle birlikte bir zarfa koydu, gözlüğünü çıkardı, beni yanına çağırıp şöyle dedi:

– Eski arkadaşım, dostum Andrey Karloviç'e yazdığım şu mektubu al. Orenburg'a gidecek, onun komutasında hizmet edeceksin.

Böylece bütün güzel umutlarım yerle bir olmuştu! Eğlenceli Petersburg hayatının yerine, uzak, kuytu bir yerde can sıkıntısı bekliyordu beni. Bir dakika öncesine kadar heyecanla beklediğim görev şimdi pek ağır bir mutsuzluk ola-

rak görünüyordu gözüme. Ama itiraz edemezdim. Ertesi sabah araba kapıda hazır bekliyordu. Valizimi, çay takımımın bulunduğu sandığı, ekmeklerin, böreklerin olduğu bohçayı, çocukça ev yaşamımın son kalıntılarını arabaya yüklediler. Annem babam kutsadılar beni. Babam şöyle dedi bana:

– Yolun açık olsun Pyotr. Hakkını vererek yap görevini. Komutanlarının emirlerini dinle. Onların seni okşamalarını bekleme. Görevin olmayan işlere burnunu sokma, görevden de kaçma. Şu atasözünü hiçbir zaman çıkarma aklından: Giysini yeniyken, onurunu gençken koru.

Annem iki gözü iki çeşme, bana sağlığıma dikkat etmemi, Saveliç'e de "çocuğuna" iyi bakmasını söylüyordu. Tavşan kürküne sarıp sarmaladılar beni, üzerine tilki kürkümü giydirdiler. Saveliç'le arabaya bindik, gözyaşları arasında yola çıktık.

O gece Simbirsik'teydim. Saveliç'in, kendisine söylenen gerekli şeyleri satın alması için bir gün orada kalmam gerekiyordu. Hana yerleştik. Saveliç sabahleyin alışverişe çıktı. Pencereden çamurlu ara sokağa bakmaktan canım sıkılınca odalarda dolaşmaya başladım. Bilardo salonuna girdim. Elinde isteka, dişlerinin arasında piposu olan uzun boylu, uzun siyah bıyıklı, uzun gömlekli, otuz beş yaşlarında bir beyefendi vardı orada. Sayıcıyla bilardo oynuyordu. Masa sayıcısı oyunu kazandığında bir kadeh votka içiyor, kaybettiğinde ise bilardo masasının altına dört bacak giriyordu. Oyunu izlemeye başladım. Oyun uzadıkça masanın altına dört bacak girişler de çoğalıyordu, öyle ki, sonunda masanın altından çıkamaz olmuştu sayıcı. Beyefendi, mezar başında ölü konuşması yapıyormuş gibi duygulu bir şeyler söyledikten sonra bana dönerek, bir parti oynamamızı önerdi. Bilardo oynamayı bilmediğimi söyleyip önerisini geri çevirdiğimde, bu görülmemiş bir şeymiş gibi şaşırды. Sanki acıyormuş gibi baktı yüzüme. Yine de sohbet etmeye

başladık. Adının İvan İvanoviç Zurin olduğunu, süvari alanında yüzbaşı olarak görev yaptığını, Simbirsk'e asker alımı için geldiğini ve handa kaldığını öğrendim. Zurin asker usulü "Tanrı ne verdiyse" birlikte yemeye davet etti beni. Önerisini severek kabul ettim. Masaya oturduk. Zurin çok içiyor, askerliğe alışmam gerektiğini söyleyerek, boşalan bardağımı tekrar dolduruyor; gülmekten neredeyse yerlere yattığım asker fıkraları anlatıyordu. Öyle ki, masadan kalktığımızda iki dosttuk. Sonra bana bilardo öğretmeye kalktı.

– Orduda herkesin bilmesi gereken bir oyundur bu, diyor-du. Sözelimi, sefer sırasında küçük bir yerleşim birimine gönderilirsin. Ne yapacaksın orada? Neyle oyalanacaksın? Hep Yahudi pataklayacak değilsin ya. İster istemez meyhaneye gider, bilardo da oynarsın. Bunun için bilardo oynamayı öğrenmelisin!

Söyledileri aklıma çok yatmıştı. Büyük bir hevesle çalışmaya başlamıştım. Zurin heyecanla destekliyordu beni, çabucak elde ettiğim başarılarla hayret ediyordu. Birkaç dersten sonra parasına, para kazanmak için değil de, boşuna oynamış olmamak için (dediğine göre boşuna oynamak iğrenç bir alışkanlıktı) bir kapiğine oynamayı teklif etti bana. Bunu da kabul ettim. Bu arada Zurin punç getirmelerini söyledi ve görevde buna da alışmam gerektiğini söyleyerek, içmemi istedi.

– Punçsuz hayat olur muymuş orduda, diyordu.

Bir yandan da oynamayı sürdürüyorduk. Kadehlerimi boşalttıkça cesaretim artıyordu. Toplarım durmadan banttan dışarıya gidiyordu. Kızıyordum. Sayıları Tanrı bilir nasıl tutan marköre söyleniyor, oynadıkça oynuyor; kısacası, birden özgürlüğüne kavuşmuş bir çocuk gibi davranıyordum. Bu arada zaman ben fark etmeden geçiyordu. Neden sonra saatine baktı Zurin, istekayı bıraktı ve yüz ruble kaybettiğimi söyledi. Bu biraz şaşırttı beni. Param Saveliç'teydi. Özur dilemeye başladım. Kesti sözümü Zurin, şöyle dedi:

– Rica ederim! Üzülmeysin. Acelesi yok. Neyse, hadi şimdi Arinuška'nın yerine gidiyoruz.

Ne yaparsınız? Günü başladığım gibi gene öyle uygunsuz bitirdim. Akşam yemeğini Arinuška'nın yerinde yedik. Zurin, askerliğe alışmam gerektiğini söyleyerek kadehimi sürekli dolduruyordu. Masadan kalktığımda ayakta zor duruyordum. Geceyarısı hana götürdü beni Zurin. Saveliç kapıda karşıladı bizi. Askerliğe alışmaktaki çabamı görünce ah vah etmeye başladı. Acıklı bir sesle:

– Neler oluyor Efendiciğim, ne oldu sana böyle? diye sordu. Nerede bu kadar içtin? Ah Efendiciğim ah! Hiç böyle bir şey yaptığın olmamıştı!

Kesik kesik konuşarak karşılık verdim:

– Kes sesini moruk! Sarhoşsun galiba, git yat hadi... Beni de yatağıma yatır.

Ertesi sabah uyandığımda başım ağrıyordu. Gece olanları bulanık hatırlıyordum. Düşüncelerim, Saveliç odaya elinde bir fincan çayla girince dağıldı. Başımı iki yana sallayarak şöyle dedi ihtiyar:

– Bu işlere erken başladın Pyotr Andreyeviç. Çok erken. Ki-me çektin böyle? Babanla büyükbabana çekmediğin belli. İki-si de pek içmezlerdi. Annene gelince, kvastan başka içki ömründe koymamıştır ağzına... Kim şimdi bunun suçlusu? O pis mösyö... İlkide bir Antipyevna'nın yanında alırdı soluğu: “Madam, je vu pri,³ votka!” Görüyorsun işte je vu pri! Ne oldu... Söyleyecek bir şey yok, iyi iş yaptı köpoğlu... Oğluna eğitmeni diye elin dinsizini getirirsen sonu böyle olur işte!

Utaniyordum. Başımı öte yana çevirip:

– Çık odadan Saveliç, dedim. Çay içmeyeceğim.

Ne var ki, öğüt vermeye başladığında susturmak zordu Saveliç'i.

– Görüyorsun işte Pyotr Andreyeviç, içmek ne yapıyor in-

3 (Fr.) *Je vous en pris*: Rica ederim.

sana... Hem başın ağrıyor, hem bir şey yemek istemiyor canın. İçen insan beş para etmez... Ballı salatalık suyu ya da yarım bardakçık meyveli votka içiver. İster misin?

O anda bir çocuk girdi odaya, İ.İ. Zurin'den bir pusula getirdi. Zarfı açıp okudum:

“Sevgili Pyotr Andreyeviç, dün akşam oyunda kaybettiğiniz yüz rubleyi benim çocukla yollayın lütfen. Şu anda sıkışığım da.

I. Ivanoviç Zurin.”

Yapabileceğim bir şey yoktu. Kayıtsız bir tavır takınıp, *paramın da, çamaşırlarımın da, işlerimin de* sorumlusu Saveliç'e döndüm, çocuğa yüz ruble vermesini söyledim.

Şaşırdı Saveliç.

– Nasıl! Neden? diye sordu.

Olanca soğukkanlılığımınla cevap verdim:

– Borcum var Zurin'e.

Şaşkınlığı giderek artan Saveliç ısrar ediyordu:

– Borcun mu var? Bu arada ne zaman borçlandın ona Efendim? Tuhaf şey! Sen bilirsin ama Efendim, para vermem ben.

Bu karar anında dik başlı ihtiyara dediğimi yaptırmazsam ileride ona sözümü hiç dinletemeyeceğimi düşündüm ve yüzüne sert bakarak şöyle dedim:

– Senin efendimim ben, sen de benim uşağımsın. Para benim. Canım istedi, oyun oynadım, kaybettim. Akıl verme bana, sana ne söylüyorsam onu yap.

Sözlerim Saveliç'in öylesine şaşkına çevirmişti ki, ellerini çırpmış, kalakalmıştı.

Öfkeyle bağırdım:

– Ne bekliyorsun?

Ağlamaya başladı Saveliç.

– Pyotr Andreyeviç, canım, üzüntüden öldürme beni, dedi. (Sesi titriyordu.) Gözümün nuru benim! Dinle bu ihtiyarın sözünü: Şaka yaptığımı, o kadar paramızın olmadığını yaz o dolandırıcıya. Yüz ruble ha! Ulu Tanrım! Annenle babanın sana çelik çomaktan başka oyun oynamayı kesinlikle yasakladıklarını yaz ona...

Sert bir tavırla kestim sözünü:

– Saçmalamayı kes, yüz ruble getir ya da ensenden tutar, kovarım seni.

Saveliç son derece üzgün baktı yüzüme, borcumu ödemeye gitti. Zavallı ihtiyara acımıştım. Ama özgürlüğüme kavuşmak, artık çocuk olmadığını kanıtlamak istiyordum. Zurin'e olan borcum ödenmişti. Saveliç beni o uğursuz handan çıkarmak için acele ediyordu. Arabanın hazır olduğu haberiyle geldi. İçimde bir sızıyla, sessiz bir pişmanlıkla ayrıldım Simbirsk'ten. Bilardo öğretmenimle vedalaşmamıştım bile. Onunla bir daha karşılaşmayı da istemiyordum.

İKİNCİ BÖLÜM

Kılavuz

Memleketim benim, canım memleketim,
Bilmediğim memleketim!
Ben değil miyim sana gelen,
İyi yürekli atım mı getirdi beni sana,
Yoksa gençlik çabukluğum, cüretim mi,
Sarhoşluğum mu,
Getirdi bu dürüst genci sana...

— ESKİ BİR HALK ŞARKISI

Yolda hiç de iyi şeyler düşünmüyordum. Bilardoda kaybettiğim para o zamana göre önemsiz bir miktar değildi. Simbirsk'teki handa yaptığının aptallık olduğunu düşünmeden edemiyordum. Saveliç'e karşı da suçlu hissediyordum kendimi. Bütün bunlar acı veriyordu bana. Zavallı ihtiyar, arabacı yerinde bana arkasını dönük, üzgün oturuyor, hiç konuşmuyordu. Yalnızca arada bir atları dehliyordu, o kadar. Onunla barışmayı çok istiyordum, ama söze nereden başlayacağımı bilemiyordum.

Sonunda şöyle dedim:

– Hadi artık Saveliç, yeter! Barışalım artık, tamam, suçlu-

yum. Suçlu olduğumun farkındayım. Dün akşam yanlış yaptım, boşuna seni de incittim. Söz veriyorum, artık daha akıllı olacağım, sözünü dinleyeceğim. Kızma, hadi barışalım.

Saveliç derin bir göğüs geçirdikten sonra:

– Ah sevgili Pyotr Andreyeviç, dedi. Ben kendime kızıyorum, bütün suç bende. Nasıl oldu da orada yalnız bıraktım seni! Ne yaparsın? Şeytan dürttü işte, eski arkadaşım olan kilise zangocunun karısına bir uğrayayım dedim. Kendisi cezaevinde. Çok kalmışım yanında. Olacak işte! Efendilerimin karşısına nasıl çıkacağım şimdi? Çocuklarının içki içtiğini, kumar oynadığını öğrendiklerinde ne diyecekler?

Zavallı Saveliç'i yatıştırmak için, ondan izin almadan artık bir kapağına bile oyun oynamayacağıma söz verdim. Yavaş yavaş yatışmaya başlamıştı. Ama gene de başımı sallayarak mırıldanıyordu arada bir:

– Yüz ruble bu! Olacak şey değil!

Gideceğim yere yaklaşıyorduk. Vadilerin, tepelerin olduğu bomboş, hüzünlü yerlerden geçiyorduk. Her yer karla örtülüydü. Güneş batmak üzereydi. Araba dar bir yolda, daha doğrusu köylülerin kızaklarının izinde gidiyordu. Birden yan tarafa bakmaya başladı arabacı, sonra şapkasını çıkarıp bana döndü, şöyle dedi:

– Geri dönmemizi ister misin Efendim?

– Neden?

– Hava fena: Rüzgâr yavaş yavaş kuvvetleniyor. Karları nasıl savurduğunu görüyor musun?

– Önemli değil!

Arabacı kamçısıyla doğuyu gösterdi.

– Şuraya baksana.

– Açık bir gökyüzünden ve bembeyaz bir bozkırdan başka bir şey yok orada.

– Ya şu küçük bulut?

Gerçekten de, gökyüzünün ta öte ucunda, önce küçük bir

tepe sandığım beyaz bir bulut vardı. Arabacı bu bulutun kar fırtınasının habercisi olduğunu söyledi.

Oraların kar fırtınalarıyla ilgili çok şey duymuştum. Bu fırtınaların koca yük arabalarını karla örttüğünü biliyordum. Saveliç, arabacıya hak vermiş, geri dönmemizin daha iyi olacağını söylüyordu. Ama rüzgâr pek kuvvetli değilmiş gibi geliyordu bana. Bir sonraki konaklama yerine zamanında ulaşacağımızı düşünüyordum. Arabacıya daha hızlı sürmesini söyledim.

Arabacı atları koşturmaya başlamıştı. Ama ikide bir başını çevirip doğudan yana bakıyordu. Atlar birbirleriyle uyumlu koşuyorlardı. Bu arada rüzgâr giderek kuvvetleniyordu. Bulut, ağır ağır yükselerek, büyüyüp, bütün gökyüzünü kaplayan kocaman bir buluta dönüşmüştü. Hafif bir kar yağıyordu, sonra birden lapa lapa yağmaya başladı. Rüzgâr uğulduyordu artık, kar fırtınası başladı. Bir anda kar denizine döndü gökyüzü. Göz gözü görmez oldu.

Arabacı,

– Felaket Efendim, kar fırtınası bu, diye bağırırdı.

Başımı uzatıp baktım. Hava kararmıştı. Rüzgâr coşmuş gibi uğulduyor, ortalığı kasıp kavuruyordu. Saveliç’le benim üstümüz bembeyaz olmuştu. Atlar zorlukla yürüyorlardı; çok geçmeden durdular.

Sabırsızlık içinde sordum arabacıya:

– Neden gitmiyoruz?

Yerinden inerken cevap verdi:

– Nasıl gidelim? Ne yana gideceğimiz belli değil ki; yol görünmüyor, etraf kapkaranlık.

Arabacıya söylenmeye başlamıştım ki, Saveliç savundu onu, öfkeliydi.

– Zamanında söz dinlemedin ki... Hana geri dönseydik, şimdi rahat rahat sıcak çayımızı içiyor olurduk. Sonra yatar sabaha kadar uyurduk. Tipi dindikten sonra yolumuza de-

vam ederdik... Ne acelemiz vardı? Sanki düğüne yetişeceğiz!

Haklıydı Saveliç. Ama yapacak bir şey yoktu artık. Kar kö-tü yağıyordu. Arabanın çevresinde yükselmişti. Atlar baş-larını sarkıtmış, arada bir silkeleyerek kıpırdamadan öyle-ce duruyorlardı. Arabacı, yapacak bir şey olmadığı için ara-banın çevresinde dolanıp duruyor, koşumları düzeltiyordu. Saveliç homurdanıyordu. Ben canlı bir şey veya yolu görmek umuduyla her yana bakıyordum. Ama karanlıkta dönüp du-ran kar fırtınasından başka bir şey göremiyordum... Birden siyah bir şey gördüm.

– Hey arabacı, diye haykırdım. Şuraya bak, o siyah şey ne-dir?

Baktı arabacı. Yerine çıkıp otururken:

– Ne olduğunu Tanrı bilir Efendim, dedi. Araba desem de-ğil, ağaç desem gene değil, ama kıpırdıyor sanki. Ya kurttur ya bir insan.

Arabacıya bilinmeyen şeye doğru sürmesini söyledim. Bu arada o da bize doğru gelmeye başlamıştı. İki dakika sonra bir adamla yan yana gelmiştik.

– Hay, iyi yürekli insan! diye seslendi arabacı. Söylesene, yolu biliyor musun?

Adam cevap verdi:

– Yol burası. Ben tam yolun üzerindeyim. Ne oldu?

Bu kez ben seslendim adama:

– Beni dinle köylü... Buraları biliyor musun sen? Hana ka-dar götürebilir misin beni?

– Buraları bilirim, dedi adam. Tanrı'ya şükürler, karış ka-rış bilirim hem... Ama şu havaya baksana; insanın yolu kay-betmesi işten bile değil... En iyisi burada durup beklemek, belki biraz hafifler tipi, hava biraz açar, yıldızlara bakarak buluruz yolu.

Adamın soğukkanlılığı biraz rahatlatmıştı beni. Tam ken-dimi oluruna bırakıp geceyi bozkırın ortasında geçirmeye

karar verecektim ki, adam birden arabacının yanına atlayıp şöyle dedi:

– Neyse ki han uzak değil. Sağa dönüp sür.

Buna akli ermemişti arabacının.

– Neden sağa dönecekmişim? diye sordu. Yolu görüyor musun sen? Nasıl olsa atlar yabancı, araba da senin değil, sür gitsin...

Arabacı haklı gibi geliyordu bana.

– Peki hanın yakın olduğunu nereden biliyorsun, dedim.

Adam:

– Rüzgâr bir ara o yandan esti çünkü, diye karşılık verdi. Sesler duydum, ayrıca buraya kadar duman kokusu da getirdi rüzgâr, demek ki han yakın...

Adamın uyanıklığı, hislerinin hassaslığı şaşırtmıştı beni. Dönmesini söyledim arabacıya. Atlar kara bata çıka yürüdüler. Araba kâh kara batarak, kâh çukurlara düşerek, kâh bir o yana bir bu yana yaslanarak yavaş yavaş ilerliyordu. Fırtınalı bir havada bir gemideymişiz gibi ilerliyorduk. Saveliç yandan dürtüyordu beni, ah vah ediyordu. Battaniyeyi indirdim, kürküme iyice sarınıp uyumaya hazırlandım. Rüzgârın uğultusu ninni gibi geliyordu bana, arabanın sallanması beşik gibi...

Ömrümün sonuna dek unutamayacağım, yaşamımın tuhaf anlarında hatırladığımda bir kehanet olduğunu düşündüğüm bir rüya gördüm. Okur bağışlayacaktır beni: Çünkü deneyimlerinden o da bilmektedir, kör inançları ne kadar küçümserse küçümse sin, insanın bu tür batıl düşüncelere yatkın olduğunu.

Duygusal olarak da, ruhsal olarak da gerçeklerin yerini hayallere bıraktığı ve onlarla belirsiz rüya öncesi görüntülere karıştığı durumdaydım. Kar fırtınası uğuldayarak sürüyordu ve her yanın karla kaplı olduğu ıssız bir yerde dolaşarak duruyorduk sanki... Ansızın bir kapı çıkıyor önüme, ka-

pidan bizim köyün bey evinin avlusuna giriyorum. İlk duygum, zorunlu olarak eve dönmeme, bunu bilerek yaptığımı sanıp, sözünü dinlemediğim için babamın kızacağı korkusu oluyor. Heyecanla atlıyorum arabadan, bakıyorum; annem son derece kederli, kapıda bekliyor beni. “Sessiz ol,” diyor. “Baban ölüm döşeğinde, seninle vedalaşmak istiyor.” Büyük bir korkuya kapılıyorum, annemin arkası sıra yatak odasına yürüyorum. Bakıyorum, oda aydınlık. Karyolanın çevresinde üzgün insanlar ayakta duruyor. Yavaşça yaklaşıyorum karyolaya. Annem perdeyi kaldırıp şöyle diyor: “Andrey Petroviç, bak, Pyotrcuğumuz geldi. Hasta olduğunu duyunca yoldan dönmüş. Kutsa onu!” Dizlerimin üzerine çöküp hastanın yüzüne bakıyorum. O da ne?.. Karyolada babamın yerinde siyah sakallı bir köylü yatıyor, gülererek bana bakıyor. Şaşırıp anneme dönerek, şöyle diyorum: “Ne demek oluyor bu? Babam değil bu. Hem bir köylü ne diye kutsayacakmış beni?” Annem: “Fark etmez Pyotrcuğum,” diyor. “Düğününde babanı temsil eden babalığın o senin; öp elini, bırak kutsasın seni...” Rız olmuyorum. Bunun üzerine yataktan fırlıyor köylü, belindeki baltayı çıkarıp, etrafa sallamaya başlıyor. Kaçmak istiyorum, kaçamıyorum... Oda ölülerle doluyor. Koşarken ayağım ölülere takılıyor, kan birikintilerinde kayıyor... Korkunç köylü tatlı tatlı sesleniyor: “Korkma, gel sokul bana...” Dehşet ve şaşkınlık içindeydim... Tam o anda uyandım... Araba durmuştu. Saveliç kolumdan dürterek şöyle diyordu:

– Hadi Bey, geldik.

Gözlerimi ovalayarak,

– Nereye geldik? diye sordum.

– Hana. Tanrı yardım etti bize, doğrudan bahçenin çiti çıktı karşımıza... Hadi hemen in Bey, içeriye girip ısın biraz.

Arabadan indim. Kar fırtınası biraz azalmışa benziyordu. Zifiri karanlıktı. Han sahibi feneri eteğinin altında tuta-

rak karşıladı bizi, dar ama oldukça temiz konuk odasına aldı. Çırayla aydınlanıyordu oda. Duvarda bir tüfekte bir Kazak kalpağı, asılıydı.

Han sahibi Yaitski Kazaklarındandı. Altmışlarında, hâlâ dinç bir köylüydü. Saveliç yiyecek sandığımı getirdi, çay kaynatmak için ateş istedi. Ömrümde hiç öylesine arzulamamıştım çay içmeyi. Hancı ateş getirmeye koştu.

– Bizi buraya getiren kılavuz nerede, diye sordum Saveliç'e.

Yukarıdan, büyük Rus sobasının üzerindeki ranzadan biri cevap verdi:

– Buradayım Efendim.

Bakınca, simsiyah bir sakalla bir çift parlak göz gördüm.

– Ne o kardeş, üşüdün mü?

– İnce bir köylü kaftanıyla üşümez de ne yapar insan? Yun bir gocuğum vardı, ne yalan söyleyeyim, dün akşam meyhanede verdim onu... Hava pek o kadar soğuk değil gibiydi.

Bu arada han sahibi elinde kaynayan semaverle girdi odaya. Kılavuzumuza bir fincan çay içmesini teklif ettim. Hemen indi ranzadan. Görünüşü ilginç gelmişti bana. Kırk yaşlarındaydı. Orta boylu, zayıf, geniş omuzluydu. Siyah sakalı yer yer hafiften kırılmıştı. İri gözleri fıldır fıldırdı. Yüz ifadesi oldukça hoş, ama şeytancaydı. Saçı yuvarlak kesilmişti. Üzerinde yırtık bir kaftanla Tatar şalvarı vardı. Uzattığım çayı aldı, bir yudum içtikten sonra yüzünü buruşturdu.

– Beyefendi, dedi, bir iyilik yapın bana, söyleyin bir bardak içki getirsinler. Çay, biz Kazaklara göre değildir.

Seve seve yerine getirdim isteğini. Han sahibi dolaptan kiloluk votka şişesiyle bardağı çıkardı, köylünün yanına gitti, gözlerinin içine bakarak:

– Al bakalım, dedi. Gene bize düştün! Nereden böyle?

Benim kılavuz anlamlı anlamlı göz kırpıp çabucak konuşarak karşılık verdi:

– Bir avluya girmiş, kendir yürütüyordum ki kocakarı gördü beni, taşla kovaladı. Oradan geliyordum işte. Ee, sizin buralardan ne haber?

Han sahibi üstü kapalı konuşmayı sürdürdü:

– Ne olacak! Akşam ayini çanı çalmıştı, papazın karısı olmaz dedi... Papaz konuk gitti, şeytan soluğu mezarlıkta aldı, derler ya...

Benim yersiz yurtsuz, susturdu han sahibini:

– Sus Amcacığım, yağmur yağacak, mantarlar çıkacak, mantarlar çıkınca sepetler dolacak... Ama şimdi (tekrar göz kırptı) sen hazırla. Efendim! Sağlığımıza! Baltayı al sırtına, ormancı geliyor...

Böyle diyerek votka bardağını aldı, haç çıkardıktan sonra bir dikişte hepsini içti. Sonra öne eğilerek selamladı beni, tekrar ranzaya çıktı.

Bu hırsızlık hikâyelerinden o zaman bir şey anlamamıştım. Ama sonra konunun 1771 başkaldırısının bastırılmasından sonra Yaitski ordusunun yaptıkları olduğunu anlamıştım. Saveliç canı pek sıkın dinliyordu. Kuşkulu kuşkulu bir han sahibine, bir kılavuza bakıyordu. Han (ya da oraların deyimiyle yuva) bozkırın ortasında, yerleşim yerlerinden uzakta, ıssız bir yerdeydi ve daha çok bir eşkıya yatağını andırıyordu. Ama yapabileceğimiz bir şey yoktu. Yola devam etmeyi düşünmemiz bile olacak şey değildi. Saveliç'in huzursuzluğu çok eğlendiriyordu beni. Geceyi burada geçirmeye karar verip yatmıştım. Saveliç büyük Rus sobasının üzerine çıkmak niyetindeydi. Han sahibi de yere uzanmıştı. Çok geçmeden horlama sesleri doldurmuştu odayı. Derin bir uykuya daldım.

Sabahleyin hayli geç uyandım. Fırtına dinmişti. Güneş pırıl pırıldı gökyüzünde. Uçsuz bucaksız bozkır, güneşte göz kamaştıran karla kaplıydı. Atlar arabaya koşulmuştu. Han sahibine ücreti ödedim. Adam öylesine az bir para istemiş-

ti ki, Saveliç bile, her zamanki alışkanlığıyla hesap konusunda ne tartışmıştı onunla, ne de pazarlık etmişti. Dün geceki kuşkuları da bütünüyle dağılmıştı. Kılavuzu yanıma çağırdım, yardımları için teşekkür ettim kendisine ve Saveliç'e, ona elli kapık votka parası vermesini söyledim. Surat astı Saveliç.

– Elli kapık votka parası mı, dedi. Ne yaptı ki? Onu arabana alıp hana kadar getirdiğin için mi? Sen bilirsin Bey. Fazladan elli kapığımız yok bizim. Her önümüze gelene elli kapık votka parası verirsek çok geçmeden aç kalacağız.

Saveliç'le tartışmadım. Paramın hesabını o tutuyordu. Ama beni bir felaketten olmasa da, en azından çok zor bir durumdan kurtaran adama bir şey veremeyeceğim için üzül-müştüm. Soğukkanlı bir tavırla:

– Pekâlâ, dedim. Elli kapık vermek istemiyorsan, giysilerimden birini ver ona. Üstünde doğru dürüst bir şeyi yok adamın. Tavşan kürkümü ver.

– İnsaf et sevgili Pyotr Andreyeviç, dedi Saveliç. Neden tavşan kürkünü verecekmişim? Karşısına çıkacak ilk meyhanede içkiye verecektir onu.

Benim yersiz yurtsuz kılavuz atıldı öteden:

– Onu içkiye verip vermeyeceğim seni ilgilendirmez ihtiyar. Beyefendi lütfediyor, sırtından çıkarıp kürkünü veriyor bana. Kendisinin soylu kararı bu, bir uşak olarak senin vazifen, söyleneni yapmaktır.

Öfkeyle bağırdı ona Saveliç:

– Tanrı'dan korkmaz mısın sen, soyguncu! Çocuğun iyi düşünemediğini görüyorsun, sağlığından yararlanıp bir şeyler koparmaya çalışıyorsun ondan. Kürklü bey gocuğu neyin gerek senin? Hem zor sığarsın sen onun içine.

Saveliç'e döndüm:

– Rica ederim akıl verme bana, gocuğu hemen buraya getir.